



Sygn. akt III CSK 181/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 22 czerwca 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Kazimierz Zawada (przewodniczący)

SSN Monika Koba

SSN Barbara Myszka (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Ubezpieczeniowego Funduszu Gwarancyjnego w W.
przeciwko W. J. i K. J.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 22 czerwca 2017 r.,

skargi kasacyjnej pozwanych

od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 16 grudnia 2015 r., sygn. akt I ACa (...),

**uchyła zaskarżony wyrok w części zmieniającej wyrok Sądu
pierwszej instancji przez uwzględnienie powództwa i rozłożenie
zasądzzonego świadczenia na raty (pkt 1), oddalającej apelację
(pkt 2) oraz orzekającej o kosztach procesu (pkt 3 i 4) i w tym
zakresie przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu w (...) do
ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach
postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w K., po rozpoznaniu sprawy z powództwa Ubezpieczeniowego Funduszu Gwarancyjnego przeciwko W. J. i K. J., wyrokiem z dnia 28 czerwca 2013 r. zasądził od pozwanych solidarnie na rzecz powoda kwotę 143 359,20 zł z ustawowymi odsetkami: od kwoty 75 000 zł od dnia 25 września 2011 r. do dnia zapłaty wobec pozwanej i od dnia 8 kwietnia 2011 r. do dnia zapłaty wobec pozwanego oraz z ustawowymi odsetkami od kwoty 143 359,20 zł od dnia wniesienia powództwa do dnia zapłaty wobec obojga pozwanych i orzekł o kosztach procesu.

Ustalił, że pozwani z dwojgiem małoletnich dzieci zamieszkują w R., gdzie prowadzą gospodarstwo rolne o obszarze 5,075 ha. Do prac w gospodarstwie wykorzystywali ciągnik marki W. nr rej. (...), zarejestrowany na ojca pozwanego, S. J., który zmarł w 2003 r. Pod koniec marca 2009 r. przyjechał do pozwanych brat pozwanej E. M. W dniu 3 kwietnia 2009 r. w godzinach wieczornych pozwany razem z gościem spożywali alkohol, a dnia następnego wypili po butelce piwa i przystąpili do wywożenia obornika na pole położone po przeciwnej stronie drogi publicznej. Korzystali z ciągnika, którym za aprobatą pozwanych kierował brat pozwanej. W czasie jazdy w stanie nietrzeźwości E. M. naruszył zasady bezpieczeństwa w ruchu drogowym, doprowadzając do potrącenia idącej w tym samym kierunku poboczem K. M., która wskutek doznanych obrażeń zmarła. Prawomocnym wyrokiem Sądu Rejonowego w S. został uznany za winnego występkę z art. 177 § 2 w związku z art. 178 § 1 k.k. i skazany na karę dwóch lat pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres 5 lat.

Ze względu na to, że w czasie wypadku pozwani nie byli objęci obowiązkowym ubezpieczeniem OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, powód zaspokoił roszczenia uprawnionych i w dniu 19 października 2009 r. wypłacił rodzicom zmarłej E. i W. M. kwoty po 5 000 zł z tytułu zadośćuczynienia oraz po 20 000 zł z tytułu odszkodowania, a w dniu 22 października 2010 r. dodatkowo każdemu z rodziców po 2 500 zł z tytułu zadośćuczynienia i po 10 000 zł z tytułu odszkodowania. Poza tym wyrokiem z dnia 26 kwietnia 2012 r. Sąd Okręgowy w K. zasądził od powoda na rzecz rodziców K. M. tytułem zadośćuczynienia po 30 000 zł

na rzecz każdego z nich oraz kwotę 3 842 zł z tytułu kosztów procesu. W dniu 5 lipca 2012 r. powód wypłacił zasądzone świadczenia wraz z odsetkami w kwocie 1 517,20 zł. Łącznie zapłacił E. i W. M. kwotę 143 359,20 zł.

Pismem, doręczonym pozwanej w dniu 26 sierpnia 2011 r., a pozwanemu 9 marca 2011 r., powód wezwał do dobrowolnej zapłaty kwoty 75 000 zł w terminie 30 dni, po czym ponownie wezwał pozwanych do zapłaty całej kwoty 143 359,20 zł w terminie 7 dni.

Pozwana pracuje w sklepie jako sprzedawca i zarabia 900 zł miesięcznie, natomiast pozwany pracuje dorywczo na budowie i zarabia około 1000 – 1500 zł miesięcznie. Na utrzymaniu mają dwoje dzieci w wieku 13 i 9 lat. Pozwani zaciągnęli kredyty m.in. na leczenie E. M., które spłacają w ratach po 680 zł miesięcznie.

Sąd Okręgowy uznał, że w świetle art. 110 ust. 1 w związku z art. 98 ust. 1 pkt 3a ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (jedn. tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 392; obecnie: jedn. tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 2060 ze zm.) powództwo jest uzasadnione, ponieważ pozwani, jako współwłaściciele ciągnika rolniczego, nie dopełnili obowiązku zawarcia umowy obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych.

Apelacja pozwanych od tego wyroku została przez Sąd Apelacyjny w (...) oddalona wyrokiem z dnia 14 stycznia 2014 r. Na skutek skargi kasacyjnej pozwanych, Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 22 kwietnia 2015 r. uchylił wyrok Sądu Apelacyjnego i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania. W uzasadnieniu wskazał na naruszenie art. 378 § 1 k.p.c. przez nierozpoznanie wniosku pozwanych o rozłożenie zasądzzonego świadczenia na raty, na dwukrotne zasądzenie odsetek od kwoty 75 000 zł oraz na konieczność oznaczenia wymagalności obowiązku świadczenia odsetek konkretną datą, nie zaś odwołaniem się do „daty wniesienia pozwu”.

Po ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z dnia 16 grudnia 2015 r. zmienił zaskarżony wyrok, nadając mu w punkcie I następujące brzmienie: „zasądza solidarnie od pozwanych W. J. i K. J. na rzecz strony powodowej Ubezpieczeniowego Funduszu Gwarancyjnego w W. kwotę 143 359,20

zł (sto czterdzieści trzy tysiące trzysta pięćdziesiąt dziewięć złotych 20/100) z ustawowymi odsetkami od dnia 14 września 2012 r. do dnia 28 czerwca 2013 r. z tym, że zasądzoną kwotę należności głównej rozkłada na 96 miesięcznych rat, z czego 95 rat po 1 500 zł i jedną ratę w kwocie 859,20 zł, płatnych począwszy od lipca 2013 r. do dnia 10 każdego kolejnego miesiąca, z ustawowymi odsetkami w przypadku opóźnienia którejkolwiek z rat, przy czym rata w kwocie 859,20 zł będzie płatna do 10 lipca 2013 r., zaś w pozostałym zakresie powództwo oddala”, oddalił apelację w pozostałej części i nie obciążył pozwanych kosztami postępowania apelacyjnego ani kasacyjnego.

Sąd Apelacyjny zaaprobował ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji i dodatkowo ustalił, że pozwani prowadzą wspólne gospodarstwo domowe z siostrą oraz matką pozwanej, która liczy 64 lata i pozostaje w leczeniu. Siostra liczy 36 lat, ma orzeczony znaczny stopień niepełnosprawności i pozostaje w leczeniu onkologicznym. Pozwana natomiast po wydaniu zaskarżonego wyroku przeszła w szpitalu zabieg operacyjny.

Sąd Apelacyjny uznał za uzasadniony wniosek pozwanych o rozłożenie zasądzzonego świadczenia na raty. Stwierdził, że za zastosowaniem art. 320 k.p.c. w niniejszej sprawie przemawia ciężka sytuacja zdrowotna pozwanej oraz zamieszkujących we wspólnym gospodarstwie domowym matki i siostry pozwanej.

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu Apelacyjnego pozwani, powołując się na naruszenie art. 320 k.p.c., wniesli o uchylenie zaskarżonego wyroku w części orzekającej o sposobie rozłożenia zasądzzonej należności na raty i przekazanie sprawy w tym zakresie do ponownego rozpoznania. Zdaniem skarżących, Sąd Apelacyjny – z obrazą art. 320 k.p.c. – ustalił terminy płatności 30 spośród 96 rat w okresie przed datą prawomocności orzeczenia zasądzającego należność, a ponadto ustalił zbyt niską ilość rat i zbyt wysoką wartość poszczególnych rat, bez dostatecznego uwzględnienia ich sytuacji materialnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 320 k.p.c., w szczególnie uzasadnionych wypadkach sąd może w wyroku rozłożyć na raty zasądzone świadczenie, a w sprawach o wydanie

nieruchomości lub o opróżnienie pomieszczenia – wyznaczyć odpowiedni termin do spełnienia tego świadczenia.

Przytoczony przepis, pomimo zamieszczenia go w ustawie procesowej, ma charakter materialnoprawny, na co wskazał Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 22 września 1970 r., III PZP 11/70 (OSNCP 1971, nr 4, poz. 61). W uzasadnieniu tej uchwały podkreślił, że wskutek rozłożenia zasądzzonego świadczenia na raty z mocy wyroku dochodzi do innego oznaczenia sposobu i terminu spłaty świadczenia należnego wierzycielowi, dlatego orzeczenie o rozłożeniu na raty ma charakter konstytutywny. Samo rozłożenie zasądzzonej należności na raty nie uchyla jednak obowiązku zapłaty odsetek za opóźnienie lub odsetek zwłoki za okres do dnia wydania wyroku zasądzającego świadczenie. Wierzycielowi nie przysługują natomiast odsetki od ratalnych świadczeń za okres od daty wyroku do daty płatności poszczególnych rat z braku materialnoprawnej przesłanki w postaci opóźnienia lub zwłoki. Stanowisko zajęte w powołanej uchwale znalazło odzwierciedlenie w późniejszych orzeczeniach Sądu Najwyższego i można już uznać je za utrwalone w orzecznictwie (zob. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 15 grudnia 2006 r., III CZP 126/06, OSNC 2007, nr 10, poz. 147, wyroki Sądu Najwyższego z dnia 3 kwietnia 2014 r., V CSK 302/13, nie publ., z dnia 9 kwietnia 2015 r., II CSK 409/14, nie publ. i z dnia 30 kwietnia 2015 r., II CSK 383/14, nie publ.).

W uzasadnieniu uchwały z dnia 15 grudnia 2006 r., III CZP 126/06, Sąd Najwyższy podkreślił, że przepis art. 320 k.p.c. ma charakter wyjątkowy i w związku z tym może znaleźć zastosowanie wtedy, gdy w chwili wyrokowania są podstawy do przyjęcia, że ze względu na sytuację majątkową dłużnika wyrok zasądzający całe świadczenie stanowiłby tytuł egzekucyjny bez szans na realizację. Prowadzenie egzekucji narażałoby tylko wierzyciela na nieefektywne wydatki egzekucyjne, a dłużnika i osoby pozostające na jego utrzymaniu na utratę podstaw egzystencji. Bezskuteczne czynności egzekucyjne byłyby zarazem szkodliwe społecznie i podważałyby sens prowadzenia procesu. Przy takim pojmowaniu szczególnie uzasadnionych wypadków uzasadniających zastosowanie art. 320 k.p.c. przepis ten służy nie tylko interesom dłużnika i wierzyciela, ale także interesom ogólnym. Tak rozumiany art. 320 k.p.c. pozostaje w zgodzie z art. 31 ust.

3 Konstytucji, uzależniającym dopuszczalność ustanowienia w ustawie ograniczenia korzystania z konstytucyjnego prawa, jakim jest także wierzytelność (art. 64 ust. 1 i 2 Konstytucji), od tego, czy nie narusza ono istoty tego prawa oraz czy jest konieczne w demokratycznym państwie m.in. dla porządku publicznego albo wolności i praw innych osób.

Przechodząc od uwag natury ogólnej na grunt niniejszej sprawy, trzeba uznać za trafny zarzut podniesiony przez skarżących, że Sąd Apelacyjny nie rozważył należycie ich sytuacji majątkowej oraz skutków rozstrzygnięcia podjętego zaskarżonym wyrokiem. Uszło uwagi Sądu Apelacyjnego, że rozłożenie kwoty 143 359,20 zł na 96 miesięcznych rat, w tym jedną w kwocie 859,20 zł i 95 rat po 1 500 zł, płatnych poczynając od lipca 2013 r. wywarło taki skutek, że w dniu wydania zaskarżonego wyroku upłynął już termin zapłaty 30 spośród 96 rat w łącznej kwocie 44 359,20 zł. Poza tym do zapłaty pozostały ustawowe odsetki od kwoty 143 359,20 za czas od dnia 14 września 2012 r. do dnia 28 czerwca 2013 r., odsetki za opóźnienie w płatności rat oraz comiesięczne raty bieżące w kwocie po 1 500 zł.

Z ustaleń stanowiących podstawę zaskarżonego wyroku wynika, że pozwani prowadzą gospodarstwo rolne o obszarze 5, 075 ha, pozwany pracuje ponadto dorywczo na budowach i zarabia przeciętnie około 1 000 – 1 500 zł miesięcznie, natomiast pozwana jest zatrudniona w charakterze sprzedawcy i jej zarobki wynoszą około 900 zł. Pozwani mają na utrzymaniu dwoje małoletnich dzieci, prowadzą wspólne gospodarstwo domowe z matką i siostrą pozwanej, która liczy 36 lat, jest osobą o znacznym stopniu niepełnosprawności i pozostaje w leczeniu onkologicznym. Matka pozwanej liczy natomiast 64 lata, choruje i również pozostaje w leczeniu. Z kolei pozwana po wydaniu wyroku przez Sąd pierwszej instancji przeszła w szpitalu zabieg operacyjny. Pozwani zaciągnęli kredyty m.in. na leczenie brata pozwanej i spłacają je w ratach po 680 zł miesięcznie.

Sąd Apelacyjny prawidłowo uznał, że zachodzi szczególnie uzasadniony wypadek w rozumieniu art. 320 k.p.c., uzasadniający modyfikację skutków wymagalności zasądzzonego świadczenia. Rozkładając je w zaskarżonym wyroku na comiesięczne raty w kwocie po 1 500 zł płatne od lipca 2013 r. do dnia 10

każdego miesiąca, nie rozważył jednak w dostatecznym stopniu sytuacji rodzinnej, zdrowotnej i majątkowej skarżących, a co za tym idzie nie miał na względzie trudności ze spełnieniem przez nich zasądzzonego świadczenia w określonych w sentencji ratach i terminach ich płatności. Jak trafnie zauważa się w doktrynie, sąd powinien ustalić liczbę, wysokość oraz terminy płatności poszczególnych rat stosownie do wyników postępowania i przyczyn, które uzasadniają stosowanie art. 320 k.p.c. Raty nie muszą być równe co do wysokości; także odstępy czasowe dzielące poszczególne raty nie muszą być identyczne. Ocena liczby, wysokości i terminów płatności rat należy do sądu, lecz nie może być dowolna; musi być poprzedzona wnikliwą analizą wyników postępowania i wsparta przekonującym wywodem.

Przyjęty w zaskarżonym wyroku sposób rozłożenia zasądzzonego świadczenia na raty nie czyni zadość tym wymaganiom, dlatego podniesiony przez skarżących zarzut naruszenia art. 320 k.p.c. trzeba uznać za uzasadniony.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 oraz art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c., uchylił zaskarżony wyrok w części zmieniającej wyrok Sądu Okręgowego, oddalającej apelację i orzekającej o kosztach procesu i w tym zakresie – zgodnie z wnioskiem skarżących – przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

aj

r.g.